

nikdy nepodařilo uchopit v rámci kapitalistického světového systému, byly jisté, zejména mezistátní instituce. Stará antisystémová hnutí narazila většinou při získání moci na problém, že stát nemá zdaleka takovou moc, jak se v opozici domnívali. Obecné zklamání z (ne)úspěšnosti starých antisystémových hnutí kulminuje podle Wallersteina v jednom z nejvýznamnějších historických momentů 20. století, v revoluci roku 1968. Osmadesátníci obecně přijímali dvě základní stanoviska: 1. odmítali americkou hegemonii a koluzi SSSR v této hegemonii; 2. kritizovali roli staré levice tak, jak jsem ji stručně rozebral. Wallerstein ovšem také představuje své intuice ohledně současných „nových“ antisystémových hnutí. V tomto kontextu takto oceňuje zelené, feministky a feministy, organizace na obranu lidských práv, nejvíce však samozřejmě antiglobalizační hnutí. Velmi pozitivně totiž hodnotí vznik Světového sociálního fóra (WSF), které se v této podobě poprvé setkalo roku 2002 v Porto Allegre. Od tohoto roku se různé obdoby „sociálních fór“ organizují necentralisticky v národních, kontinentálních a samozřejmě i světových formách. WSF se snaží čelit problémům dnešního světového systému, jeho strategie je přitom předurčena tím, že začíná období přechodu. Podle Wallersteina by se mělo an-

tisystémové hnutí dneška soustředit na tyto úkoly (a do jisté míry tak i dělá): 1. neustále vést diskuse o procesech a trendech současnosti; 2. neustále se věnovat defenzivní taktice (např. volby), která se snaží čelit negativním důsledkům krize kapitalistické světové ekonomiky; 3. neustále se snažit o důslednou dekomodifikaci; 4. neustále se soustředit na konkretizaci představ o lepší společnosti. Takto v krátkosti předpokládá Wallerstein možné směry orientace antisystémových hnutí na prahu 21. století, přičemž hlavním zřetelem je stále úsilí o lepší svět.

Domnívám se, že Wallersteinovy úvahy jsou velkým přínosem pro nepřilíš sebejisté prostředí české levicové intelektuální scény. Jeho brilantní analytické a formulační schopnosti mohou, aniž by myšlení vulgárně zjednodušovaly, oslovit i širší odbornou veřejnost. Mohou tak zesílit tlak na vládnoucí ideologie neoliberalismu a ducha Davosu. Na jeho eseje lze také nahlížet jako na texty, které mohou nejen aktivizovat myšlení, ale i jednání. Neboť „...je dnes pro světovou levičtinu jedinou přijatelnou strategií inteligentní a militantní prosazování jejího základního cíle – vytvoření relativně demokratického, relativně rovnostářského světa. Takový svět je možný. Není vůbec jisté, zda se uskuteční. V žádném případě ale není nemožný.“ (s. 229)

ŽENSKÉ A GENDEROVÉ STUDIE VE FRANCII A VEŘEJNÁ DEBATA O PROSTITUCI / RADKA DUDOVÁ

MARUANI, M. (ED.). 2005. *FEMMES, GENRE ET SOCIÉTÉS: L'ÉTAT DES SAVOIRS*. PARIS: LA DÉCOUVERTE.

Na jaře tohoto roku byla ve Francii vydána rozsáhlá souborná publikace, která je velmi významná pro pole genderových studií v této zemi a zároveň velmi inspirativní pro čtenáře ze zemí jiných. Vyšla pod názvem *Ženy, gender a společnost – stav poznání* v nakladatelství La Découverte a je součástí řady podobných sociálněvědních publikací s podti-

tulem Stav poznání. Tyto velmi rozsáhlé sborníky mapují výsledky vědecké aktivity v rámci určitého tématu a poskytují tak přehled nejen o možných přístupech různých sociálních věd, ale i o různých protichůdných paradigmatích, která v dané době v této oblasti panují. Téma žen a genderu se v této publikační řadě objevuje vůbec poprvé a svěd-

PRVNÍ KONFERENCE ČESKÝCH A SLOVENSKÝCH FEMINISTICKÝCH STUDIÍ / Zuzana Uhde

Ve dnech 2. až 4. září 2005 se v Praze poprvé konala Konference českých a slovenských feministických studií, kterou spolupřátela Katedra genderových studií Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, Gender centrum při Fakultě sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, dále Národní kontaktní centrum Ženy a věda při Sociologickém ústavu AV ČR a Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Na konferenci bylo přihlášeno přes 80 příspěvků, které dohromady vylékalo více než 200 účastníků a účastnic. Velký zájem o konferenci potvrdil stále rostoucí pozornost, jež je feminismu a genderovým studiím v České i Slovenské republice věnována.

Konference byla koncipována interdisciplinárně, což se rovněž odrazilo v širokém tematickém záběru prezentovaných příspěvků. Program byl rozdělen do několika sekcí, z nichž největší tvořily Feministické teorie a epistemologie a Významotvornost genderu v kultuře, další tematické sekce představovaly Gender, rodina a pracovní trh, Gender a náboženství, Feministická pedagogika a gender v pedagogice a Tělo, tělesnost a technologie těla, menší sekce tvořily Kritická mužská studia, Gender, věk a etnicita, Gender a lidská práva a v neposlední řadě GLBT (Gay, Lesbian, Bisexual and Transgender) a sexualita ve společnosti. Konference si kladla za cíl mimo jiné poskytnout možnost setkání vědkyň a vědců, kteří se u nás genderovou tematikou zabývají; prezentována proto byla celá řada oborů, v nichž je na českých a slovenských vědeckých pracovištích implementována genderová analýza. Podnětná byla zejména konfrontace s širokou škálou přístupů, stejně jako s tematickou variabilitou feministických studií rozvíjených v České a Slovenské republice.

čí o institucionalizaci a konečně nabyté legitimitě této oblasti vědění ve francouzském kontextu. Takováto publikace je příležitostí shromáždit příspěvky zabývající se různými dílčími otázkami spadajícími do daného tématu a postavit vedle sebe texty autorů, kteří mohou zastávat naprosto rozdílná východiska a při žádné jiné příležitosti by se nesešly ve stejné knize. Řada *L'état des savoirs* má zároveň ambici poskytnout určité zhodnocení dosaženého stavu poznání dané problematiky a nechává proto někdy vyplynout na povrch i paradoxy a neshody, které jsou charakteristické pro společenské vědy, ve kterých poznání nemá nutně kumulativní charakter.

Kniha je rozdělena do šesti částí, ve kterých názvy kapitol dobře vypovídají o tématickém pokrytí a rozdělení zkoumaného pole. První kapitola je věnována teoretickým konceptům genderových studií, další se postupně zaměřují na otázky související s tělem, rodinou, pracovním trhem, politikou a mocí a na závěr je pozornost věnována soudobým veřejným debatám, které se týkají představených témat a které hýbou nejen odbornými kruhy, ale skutečně celou Francií. V části zabývající se tématem těla nalezneme příspěvky zabývající se ženskou sexualitou, otázkou antikoncepcie a potratů, analýzami zdraví či sportu z genderového hlediska a problematikou násilí na ženách. Část věnovaná rodině obsahuje texty zabývající se rodičovstvím, rodinnou politikou, domácí prací, rozdílnou socializací chlapců a děvčat, problematikou homosexuálních párů a genderovou analýzou důchodového systému. Kapitola věnovaná pracovnímu trhu se zaměřuje na klasická témata ženské pracovní aktivity, rovnosti v zaměstnání, nezaměstnanosti a platové nerovnosti; objevují se zde ale i méně častá témata, například studie povolání v sektoru služeb. Část soustřeďující se na problematiku moci a politiky se věnuje pro Francouzky a Francouze velmi významné otázce parity v politické reprezentaci, zabývá se ale také postavením žen v politických stranách či v rámci sociálních a odborových hnutí. Celá kniha je navíc doplněna o statistické přehledy týkající se prezentova-

ných témat. Autory jednotlivých příspěvků jsou výzkumnice a výzkumníci z různých vědeckých institucí a z různých částí Francie.

Z hlediska porozumění tomu, jak funguje francouzské pole ženských a genderových studií, je velmi zajímavá poslední kapitola knihy, shromažďující příspěvky mapující veřejné debaty o různých horkých tématech týkajících se žen, rovných příležitostí a genderu. Zde je třeba předeslat, že tyto diskuse nejsou ve Francii v žádném případě omezeny jen na odborné kruhy, ale naplňují běžný denní tisk a jsou předmětem debat a rozhovorů mezi občany i v každodenním kontextu. Jejich široký záběr je zvláště zřetelný v kontrastu k situaci v České republice, kde leckdy stejná témata a palčivé otázky procházejí nezaznamenanými a nepovšimnutými, a to dokonce samotnými intelektuálkami a intelektuály. To souvisí mimo jiné s postavením sociálního vědce ve Francii: vědec zde mnohem častěji zaujímá politické stanovisko a takřka povinně se angažuje ve veřejném životě.

Jedním z témat, pro které to platí, je ve francouzském kontextu jednoznačně problematika prostituce. Jedná se o téma, které nekompromisně rozděluje francouzské feministické hnutí i odbornice a odborníky zabývající se genderovými vztahy na dva protichůdné tábory. Zatímco na počátku feministického hnutí v 70. letech byly francouzské feministky ještě solidární s prostitutkami a obhajovaly jejich právo svobodně vykonávat svou práci, velice záhy nabyl vrchu abolicionistický postoj, podle kterého je prostituce výsledkem nerovnosti mezi pohlavími a jedním z typů vykořisťování jednoho, slabšího rodu druhým a jako taková musí být zakázána (Rocheffort, F., Zancarini-Fournel, M. „Du féminisme des années 1970 aux débats contemporains“ in Maruani 2005: 353). Jak rozvíjí kapitola věnovaná francouzské debatě o prostituci (Mathieu, L. „Le débat français sur la prostitution“ in Maruani 2005), tyto dva přístupy – prostituce chápána jako otroctví a prostituce chápána jako řemeslo – se v současné době střetávají

Konference byla zahájena úvodními plenárními přednáškami Gerlindy Šmausové z Fakulty sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně a Zuzany Kiczkové z Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, po nichž následovaly přednášky v jednotlivých tematických sekcích. Vzhledem k velkému množství okruhů budu podrobněji informovat pouze o několika sekcích, zejména o Feministické teorii a epistemologii a o sekci Gender, rodina a pracovní trh. Stručně se pak zmíním o příspěvcích ze sekcí Mužská kritická studia a GLBT a sexualita ve společnosti. V rámci okruhu feministických teorií se první příspěvky věnovaly situaci v postkomunistických zemích s ohledem na genderová specifika a prezentaci „ženské otázky“. Zaměřovaly se jednak na otázky konstrukce specifické genderové identity v zemích východní Evropy (v tomto případě jde o příspěvky Hany Havelkové a Veroniky Wöhren), dále na problematiku produkce vědění z genderové perspektivy (příspěvek Karen Kapusty-Pofahl) a v neposlední řadě na vytváření nadnárodních sítí neziskových ženských a feministických organizací (příspěvek Dagmar Lorenz-Meyer). V dalších blocích byly prezentovány různé přístupy feministické filosofie, jmenovitě feministické kritické teorie (příspěvek Marka Hrubce), materialistické feministické teorie marxistického typu (prezentace Lubici Kobové) či teorie poznání z feministické perspektivy (Mariana Szapuová, Marcela Linková a Alice Červinková). V dalších příspěvcích byla prezentována problematika vztahu filosofie a metafor a jeho genderového aspektu (Zdeňka Kalnická), dále souvislosti mezi jazykem a myšlením (Jana Valdrová) či téma feministického přístupu v psychologické terapii (Kateřina Machovcová). Jak je patrné z výčtu, tematicky se příspěvky zaměřovaly na široký okruh filosofických problémů, nicméně zároveň byla patrná určitá mezera v českém a slovenském feministickém diskursu, který stále až na výjimky opomíjí otázky genderové rovnosti v globálním kontextu a v souvislosti se současnými sociálními a politickými teoriemi, které bezesporu poskytují feministickému boji za prosazování ženských práv slibný teoretický rámec.

s novu silou. Od roku 1960 se francouzské zákonodárství postavilo jednoznačně na stranu abolicionismu: prostituce je oficiálně soukromou aktivitou, závislou na individuální odpovědnosti a volbě, do které stát v žádném případě nezasahuje. Zároveň ale, v souladu s preambulí konvence OSN, kterou Francie v roce 1960 podepsala, se jedná o aktivitu neslučitelnou s důstojností a hodnotou lidské bytosti. Stát je proto povinen podporovat instituce a asociace usilující o omezování prostituce a o znovuzapojení jejích obětí do společnosti. Na tomto principu začala pracovat většina veřejných i soukromých organizací pomáhajících prostitutkám. Na jedné straně sice nepochybně jejich svobodu prostituci vykonávat, předpokládají ale, že prostitutky jsou obětí situace, ve které se ocitly, anebo psychologických traumat, a nemají proto skutečnou možnost volby.

Objevení se viru HIV v 80. letech vedlo ke změnám v chápání prostituce. Začalo se znovu hovořit o nutnosti lékařského sledování prostitutek a byly provedeny mnohé výzkumy tohoto fenoménu. Bylo zjištěno, že prostituce změnila svou tvář: ke klasickým „tradičním“ prostitutkám se přidala prostituce transvestitů a zejména prostituce velmi mladých žen v zoufalém postavení, často drogově závislých. V reakci na to se měnil i přístup sociálních pracovníků a pracovníků. Staré metody, směřující k readaptaci prostitutek a k jejich dlouhodobému znovuzapojení do společnosti, se pro tyto „nové“ prostitutky ukázaly jako nefunkční. Vznikly nové pomáhající organizace, do kterých se často zapojovaly samy (bývalé) prostitutky, jejichž cílem bylo proniknout přímo na místo výkonu prostituce a poskytnout těmto ženám „první pomoc“ – prezervativy, čisté injekční stříkačky, lékařský a sociální servis. Tyto nové organizace se kvůli své filosofii staly terčem kritiky tradičních asociací a byly obviněny ze snahy organizovat a legitimizovat prostituci. Prosazovaly totiž názor, že skutečným problémem není prostituce samotná, ale její společenská stigmatizace, která zvyšuje nebezpečí s ní spojené.

Většina francouzských badatelek a badatelů zabývajících se genderovými studií a feminismem spolu s feministkami „starší generace“, pamatujícími začátky MLF (Mouvement de libération des femmes), ale také s novějšími organizacemi s mladou členskou základnou (např. skupina Mixcité), vidí nadále v prostituci „paradigmatické vyjádření patriarchálního násilí, jehož cílem je dát prostřednictvím maskulinní moci určité lidské bytosti k dispozici jiným, a to vše za asistence a pod ochranou státu a proxenetů (pasáků)“ (Mathieu, L. „Le débat français sur la prostitution“ in Maruani 2005: 368). Proti nim ale stojí skupina badatelek a feministek (v čele s Marcelou Yacoub), které mají sice menší institucionální a akademickou podporu, ale zato dosahují vyšší veřejné publicity díky svému provokativnímu vystupování, a které prosazují dekriminizaci a společenské uznání prostituce. Zatímco první tábor se inspiroval přístupem Švédska, druhý vychází z holandské zkušenosti. První skupina neuznává rozlišení mezi „dobrovolnou“ a „nucenou“ prostitucí – každá prostituce je formou otroctví a nemůže být výsledkem jednoznačně svobodné volby; druhá skupina mezi těmito formami rozlišuje. Nové skutečnosti dávají za pravdu spíše prvnímu táboru: v 90. letech prostituce ve Francii znovu mění tvář a většinu prostitutek začínají tvořit nelegální imigrantky či uprchlice z Východu, velmi mladé dívky a ženy, které se na ulici většinou dostávají proti své vůli a jsou ovládány a vykořisťovány mafiánskými sítěmi. Tento nový vývoj se před dvěma lety odrazil i v reakcích politických institucí: tehdy novopečený ministr vnitra Nicolas Sarkozy (nyní již nadějný kandidát na příštího francouzského prezidenta) využil zvyšujícího se počtu stížností občanů nespokojených s negativními jevy, které tato nová prostituce přinesla do okolí jejich domovů (zvyšování kriminality, hluk, nepořádek...), a zpřísnil zákony týkající se prostituce. Trestnou se od té doby stala i pouhá viditelná přítomnost prostitutek ve městech. Ačkoli reakce na Sarkozyho zákon byly jednotně negativní a spojily oba tábory, abolicionistický i prolegalizační (vedly totiž k přesu-

Z hlediska počtu příspěvků byla rozsáhlá rovněž sekce Gender, rodina a pracovní trh. Příspěvky lze rozdělit do několika okruhů. Prvním z nich byla tematika kombinace práce a rodiny (příspěvky Hany Maříkové, Aleny Křížkové, Sylvie Ettlerové a Anny Šťastné), druhým institucionální a symbolické překážky rovných příležitostí (prezentace Barbary Havelkové a Zuzany Uhde), dále bylo prezentováno téma platové nerovnosti mezi muži a ženami (příspěvky Drahomíry Fischlové a Petra Pavlíka). Zastoupena byla rovněž problematika genderově specifické struktury rozdělení pozic v organizacích, které ovšem Naďa Auerswaldová prezentovala pouze jednoduchým výčtem již známých empirických faktů. Kamila Svobodová se ve svém příspěvku věnovala životu lidí, zejména žen ve stáří, s ohledem na rodinný životní cyklus a Juraj Grňo se zabýval diskursivní konstrukcí subjektivity u novorozence.

Zajímavé příspěvky byly prezentovány rovněž v sekci Mužská kritická studia, ve které převládal zájem o problematiku postavení mužů v rámci rodiny. Postavením mužů - otců po partnerském rozchodu se věnovala Radka Dudová a na muže na rodičovské dovolené jako na realizovanou alternativní strategii pro skloubení rodinného a pracovního života obou partnerů se pak zaměřily Iva Šmídová a Olga Nešporová. Bylo zde ovšem prezentováno i téma konstrukce umělecké identity a užití těla umělce v roli umělce (Zuzana Štefková). Ivan Vodochodský představil výsledky biografického výzkumu mužské role v rodině v socialismu.

Z příspěvků v sekci GLBT a sexualita ve společnosti bych vyzdvihla velmi zajímavou prezentaci Kateřiny Liškové, která se zaměřila na kritiku antipornografických feministických přístupů, jež tematizují pornografické obrazy v kontextu reprodukce patriarchátu a mužské nadvlády. Hlavním předmětem jejího příspěvku byla kritika pojetí slov a obrazů jako fenoménů obdařených konající mocí a rovněž kritika feministických teorií analyzujících pornografii z této perspektivy, které podle ní v protikladu k původním intencím ztotožněním genderu a sexuality esencionalizují genderové role a identity. Dále zde byla prezentována problematika heterosexismu

nutí prostitutek na rizikovější a hůře kontrolovatelná místa a ještě více prohloubily jejich bezmocnost tváří v tvář proxenetům), toto spojení bylo pouze dočasné. Brzy znovu došlo k rozdělení stanovisek intelektuálek, intelektuálů a ženských organizací a potažmo k rozdělení veřejného mínění v celé Francii.

Souborná publikace *Femmes, genre et sociétés* umožníla mimo jiné představit kořeny a současný stav této deba-

ty a přitom vedle sebe postavit příspěvky zastánkyň obou protichůdných přístupů, abolicionistického i prolegalizačního (Florence Rochefort, Michelle Zancarini-Fournel, Lilian Mathieu). Na závěr lze snad jen shrnout, že možnost realizovat takovou obsáhlou publikaci, shromažďující celkem 49 příspěvků z různých oblastí genderových studií, svědčí o rozvinutosti a postupující úspěšné institucionalizaci této disciplíny na francouzské akademické půdě.

CHAOS LÁSKY V INDIVIDUALIZOVANÉ SPOLEČNOSTI PODLE ULRICHA BECKA A ELIZABETH BECK-GERNSHEIM / MARTA VOHLÍDALOVÁ BECK, U., BECK-GERNSHEIM, E. 1995. *THE NORMAL CHAOS OF LOVE*. CAMBRIDGE: POLITY PRESS.

Slavný německý sociolog Ulrich Beck, profesor univerzity v Mnichově, autor významných konceptů, např. „riziková společnost“ nebo „reflexivní modernita“, spolu s německou socioložkou Elizabeth Beck-Gernsheim působící na univerzitě v Norimberku přichází v této práci s problematikou daleko subtilnější a intimnější než kdy dříve. Tématem této knihy totiž není ani hrozící globální ekologická krize ani proměna povahy modernity současných společností, nýbrž něco, co je na první pohled tak neuchopitelné a zároveň pro většinu z nás tak hluboce relevantní, jako jsou partnerské a milostné vztahy v moderní individualizované společnosti. Od výkladu procesu individualizace nás autoři provádějí přes kapitoly věnované jeho dopadům na partnerské vztahy, dále přes části zabývající se příčinami partnerských neshod a popisem proměny povahy partnerských vztahů až ke kapitole věnované přehodnocení významu rodičovství a role dítěte. Tento exkurs autoři uzavírají kapitolou věnovanou budoucnosti partnerských vztahů v individualizované společnosti, přičemž nastiňují některá opatření pro zvýšení kvality a stability těchto vztahů.

Klíčovou myšlenkou knihy, od níž se odvíjí většina další argumentace, je jakési dvojsečné pojetí procesu individualizace. Individualizace je podle těchto autorů procesem, který provází dva protikladné aspekty. Na jedné straně je jevem nesporně pozitivním, protože znamená vyvázání jednotlivce z předem definovaných pravidel a povinností a vzestup jeho osobní svobody v rozhodování. Namísto předem dané normy nebo předem daných sociálních rolí je totiž každá nová situace znovu vyjednávána mezi individui. Nic není dáno předem a „standardizovaná biografie“ se mění ve „volenou biografii“ (s. 4). Na druhé straně však skrze proces individualizace člověk ztrácí své pevné zakotvení a vnitřní stabilitu a jeho život se tak stává v mnoha směrech složitější. Cítí tíhu vlastní zodpovědnosti za sebe sama z toho, že se neustále musí rozhodovat mezi mnoha řešeními a musí tak na sebe brát mnoho rizik. Problémem je však skutečnost, že dosažení úplné svobody a individualizace je v naší současné společnosti zcela nerealistické. Autoři upozorňují, že ačkoliv jsou individua vyvázána z tradiční rodiny, na místo starých pravidel nastupuje imperativ trhu práce. Jedinec si tedy může budovat svou

(Martin Fafejta), současných reprodukčních strategií lesbických žen a gay mužů (Věra Sokolová) a potenciálních budoucích biotechnologických možností reprodukce lesbických žen, gay mužů a translidí (Johana Martinová).

Na závěr bych vyzdvihla zejména průkopnický význam první konference systematicky prezentující slibně se rozvíjející feministická a genderová studia v České a Slovenské republice. Bylo by jistě přínosem, pokud by byly obdobné konference pořádány i v budoucnu, neboť se ukázalo, že ačkoli je česká a slovenská vědecká feministická komunita relativně malá, podobná setkání jednotlivých vědců a vědkyň poskytují zajímavé a podnětné možnosti výměny názorů a konfrontace různých přístupů k genderové problematice.

KONFERENCE CESTY LABYRINTEM: PROČ JE STÁLE TAK MÁLO ŽEN VE VĚDĚ / Barbora Tupá

Pondělní ráno, 10. října 2005. Do Sněmovní ulice proudí nezvykle velký počet žen. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR má možnost zažít něco jedinečného: počet žen zde konečně výrazně převyšuje počet mužů. Důvod je jasný. Koná se zde konference nazvaná Cesty labyrintem: proč je stále tak málo žen ve vědě, kterou pořádá Národní kontaktní centrum – ženy a věda (NKC) Sociologického ústavu AV ČR. Skutečnost, že problematika žen ve vědě je téma mimo jiné i politické, podpořila i účast poslankyně Mgr. Anny Čurdové, předsedkyně Rady vlády ČR pro rovné příležitosti mužů a žen, a účast Ing. Martina Jahna, místopředsedy vlády pro ekonomiku, kteří nad celou akcí převzali záštitu.

Jednání otevřely svými teoretickými příspěvky prof. Gerlinda Šmausová z Masarykovy univerzity v Brně a PhDr. Hana Havelková z Karlovy univerzity. Otázku Kdo se bojí Madam Curie? zodpověděla prof. Šmausová pomocí optiky genderové stereotypních binárních